

ІНТЕГРАТИВНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

В. С. ПОЛЮК

Дослідження питань, пов'язаних із вивченням теоретичних засад професійної підготовки майбутніх офіцерів у системі військової освіти на сучасному етапі вимагає урізноманітнення підходів, які дозволяють більш ефективно будувати її організаційну складову та більш контрастно обґрунтовувати підвалини її побудови, а також обирати оптимальний варіант її структури. В останні роки проведено досить багато досліджень, пов'язаних із формуванням готовності фахівців правоохоронних органів та військових формувань до службової діяльності.

Особливої активності ці дослідження набули у пострадянський період, коли незалежні держави СНД почали розбудову своїх відомств, які призначені для забезпечення державності у всіх її проявах.

Наукова категорія «готовність» стала предметом ґрунтовного дослідження як психологів, так і педагогів (Б. Ананьєв, А. Барабаншиков, Л. Виготський, М. Дьяченко, Л. Кандинович, В. Кан-Калик, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, В. Сластьонін, Д. Узнадзе). В останні роки багато дослідників вивчали процес формування готовності до діяльності за різними елементами якісних характеристик особистості та формування їх як фахівців, залежно від виду майбутньої професійної діяльності.

З метою обґрунтування цілей та структури процесу формування готовності вчені використовують різні підходи стосовно аспекту дослідження цього багатогранного феномена. Особистісний підхід, який дозволяє розкрити сутність важливих професійних якостей, різноманіття системного підходу, який дає змогу визначати ефективні шляхи формування готовності до будь-якого виду діяльності, компетентнісний підхід – дозволяє визначити інтелектуальну характеристику суб'єкта в залежності від сфери його майбутньої діяльності, синергетичний підхід – дає змогу обґрунтувати можливості самоорганізації у процесі формування готовності, інтегративний – дозволяє вивчати процес об'єднання в ціле окремих елементів, іноді на перший погляд незалежних один від одного, з отриманням нових або бажаних властивостей суб'єкта і т. ін.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблему професійної готовності майбутнього фахівця можна розглядати за трьома основними етапами її формування: пропедевтичний (навчання в загальноосвітній школі), професійного становлення (професійна освіта) і професійного зростання (професійна діяльність та післядипломна освіта).

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що сьогодні існує широке різноманіття поглядів науковців стосовно феномену «готовність». Це пояснюється спрямованістю досліджень науковців, тобто змістом предмета наукового дослідження. Досліджуючи дефініцію готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки, Р. Сімко визначив, що:

1. Більшість учених стоять приблизно на однакових позиціях щодо визначення готовності, вказуючи на адекватність педагогічної мотивації, загальних та спеціальних знань, професійних вмінь і навичок, професійно важливих властивостей особистості.

2. У трактуванні психологічної готовності до професійної діяльності виокремлюють два підходи: функціональний та особистісний. У межах функціонального підходу психологічна готовність визначається як певний психічний стан людини, психологічна установка, що функціонує на фоні загальної активності особистості і спонукає особистість до діяльності. В межах особистісного підходу психологічна готовність розуміється як складне особистісне утворення, багатопланова та багаторівнева структура якостей, властивостей і станів, які у своїй сукупності дозволяють конкретному суб'єкту успішно виконувати діяльність.

3. Готовність до педагогічної діяльності передбачає утворення таких необхідних відносин, установок, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому спеціалісту свідомо та сумлінно, зі знанням справи виконувати свої професійні функції.

4. Структура психологічної готовності до професійної діяльності об'єднує в собі такі компоненти: мотиваційний, орієнтовний, операційний, вольовий, оцінний, когнітивний, особистісний, психологічний, професійний та інші.

5. Формування психологічної готовності здійснюється шляхом формування всіх її компонентів, при домінуючій ролі того чи іншого компонента, у залежності від виду діяльності, в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями, розвиток функціональних процесів [1].

Такі висновки досить універсальні і дозволяють ефективно оперувати поняттями під час проведення досліджень. Але досліджуючи питання формування професійної готовності у межах конкретної фахової підготовки і військової освіти зокрема, необхідно враховувати її специфіку, особливо її організаційний бік.

Зважаючи на те, що педагоги у більшій мірі вивчають готовність до діяльності з точки зору процесу її формування, то їх цікавить процес формування та результат щодо готовності майбутніх фахівців ефективно виконувати свої обов'язки в межах конкретної професійної діяльності. Тому вони цю готовність розглядають як **професійну готовність**. У свою чергу, психологи досліджують готовність як стан особистості в різних умовах професійної діяльності, тому їх цікавить у більшій мірі **психологічна готовність**.

З метою дослідження питань готовності в процесі навчання майбутніх фахівців, на нашу думку, слід відокремити компоненти професійної готовності, які віддзеркалюють інтелектуальний бік цього стану від особистісного.

Метою статті є розкриття структури формування професійної готовності майбутніх офіцерів до службової діяльності під час навчання у вищому військовому закладі та розробка її математичної моделі.

Це дозволить відійти від визначень змісту, сутності цього важливого феномена як готовність. Навчально-виховний процес вищого військового навчального закладу містить декілька видів діяльності, а саме навчальну, наукову, службову, суспільну діяльність та виховну роботу (рис.). У своїй сукупності вони забезпечують ефективну підготовку майбутніх фахівців. Безумовно, ці види діяльності притаманні у більшій чи меншій мірі будь-якому навчальному закладу, але для військового закладу вони носять контрастний характер, тому що процес їх здійснення визначений не просто нормативними документами, а наказами. Саме авторитарна система управління навчально-виховним процесом є головною специфікою вищого військового навчального закладу.

Для розробки математичної моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів, яка дозволить провести ґрунтовне дослідження процесу формування професійної готовності, виокремимо дві суттєвих компоненти, які, на нашу думку, дадуть змогу на теоретичному рівні розглядати процес формування професійної готовності до діяльності з педагогічної та психологічної точок зору.

Для цього ми застосуємо компетентнісний і особистісний підходи. Це дозволить розглядати професійну готовність майбутнього офіцера як результат інтеграції військово-спеціальної компетентності та психологічної готовності до діяльності в особливих умовах, що є типовим для його професійної діяльності.

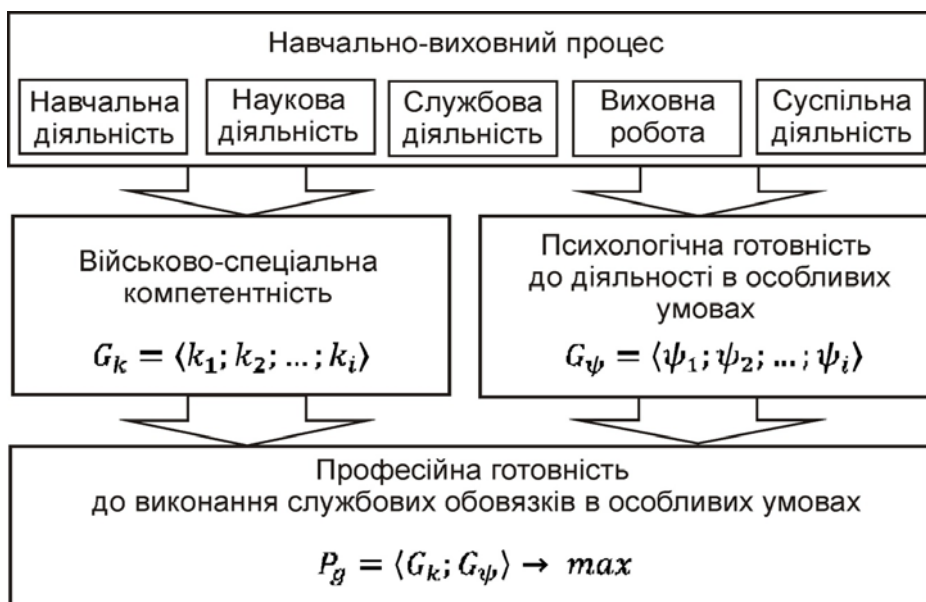

Рис. Структура формування професійної готовності майбутніх офіцерів

Професійна готовність фахівця – це інтегральна освіта на основі потреб і здібностей, яке характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення громадських стосунків у професійній сфері діяльності в систему функцій суб'єкта цієї діяльності й визначає її результативність.

Професійна готовність як об'єкт дослідження належить до складних явищ, оскільки її структура емпірично не спостерігається і тому важкодоступна для безпосередньої декомпозиції. Проте таку процедуру можна здійснити за допомогою теоретичного моделювання.

Проведене теоретичне дослідження дозволяє констатувати той факт, що структурна організація професійної готовності в загальних проявах інваріантна. Відмічена обставина підтверджується сукупністю спостережуваних фактів. Вони свідчать про неможливість існування набору різних структурних організацій професійної готовності, що забезпечують кожен вид професійної діяльності. Справедливо зворотне – структурна організація професійної готовності інваріантна у будь-якому вигляді професійної діяльності [2].

Саме тому слід вивчати її структуру та зміст на більш абстрагованому рівні, що дозволить не витратити час на вивчення витоків такого складного і важливого елемента формування особистості.

У цій статті не буде наведено аналіз сутності професійної готовності, але надамо визначення на банальному рівні двох компонент. *Військово-спеціальна компетентність* як вид професійної компетентності – це «...інтегральна характеристика офіцера-прикордонника, його визначальна здатність і готовність виконувати посадові обов'язки щодо охорони державного кордону та вирішувати професійні завдання військово-спеціального характеру, які виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням відповідних знань, умінь, навичок, професійного і життєвого досвіду, цінностей та культури» [3]. *Психологічна готовність* – це психологічний стан офіцера, який характеризує його здатність вирішувати професійні завдання з урахуванням особливих умов його діяльності.

Математичну модель сформованої професійної готовності представимо у вигляді кортежу:

$$P_g = (G_k; G_\psi) \rightarrow \max \square,$$

де G_k – інтегральна компонента сформованості військово-спеціальної компетентності;

G_ψ – інтегральна компонента сформованості психологічної готовності до діяльності в особливих умовах.

Інтегральна компонента сформованості військово-спеціальної компетентності G_k складається з показників, що характеризують рівень загальноосвітніх, фахових та професійних знань, умінь та навиків:

$$G_k = (k_1; k_2; \dots; k_t)$$

Загальноосвітні знання, вміння і навички характеризують загальний інтелектуальний розвиток та ерудицію суб'єкта навчання. Цей показник формується на пропедевтичному етапі на рівні базової середньої або повної середньої освіти.

Фахові знання, вміння і навички характеризують рівень сформованості спеціальних компетенцій суб'єкта навчання в межах конкретної спеціальності, що забезпечує ефективну професійну діяльність за фахом. Цей показник формується на етапі базової вищої або повної вищої освіти.

Професійні знання, вміння і навички характеризують рівень сформованості професійної компетентності фахівця в межах конкретної сфери (галузі) професійної (службової) діяльності. Цей показник формується на етапі післядипломної освіти в період безпосередньої професійної діяльності (набуття досвіду з урахуванням специфіки сфери професійної (службової) діяльності), а також на етапі підвищення кваліфікації.

Інтегральна компонента сформованості психологічної готовності до діяльності в особливих умовах G_ψ складається з показників, що характеризують рівень сформованості особистісних психологічних якостей суб'єкта навчання.

$$G_\psi = (\psi_1; \psi_2; \dots; \psi_t)$$

До таких якостей відносимо загальнолюдські властивості, соціально-специфічні та індивідуально неповторні риси [4], а також специфічно-професійні властивості.

Загальнолюдські властивості – це психологічні якості особистості, які формуються з дитинства під впливом соціального оточення на мікрорівні (сім'я, дошкільний заклад, школа) та в залежності від здібностей (здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху [5]. До такого виду психологічних якостей відносимо відчуття, сприйняття, мислення, емоції.

Соціально-специфічні риси – це психологічні якості особистості, які формуються на макрорівні під впливом соціального оточення (соціальні інститути, організації, спільноти) та відносинами (економічні, політичні, правові, моральні, духовні, етнонаціональні) й також у залежності від здібностей. До такого виду психологічних якостей відносимо соціальні установки та ціннісні орієнтації.

Індивідуально неповторні риси – це психологічні якості особистості, які притаманні конкретному індивіду (темперамент, характер, здібності).

Специфічно-професійні властивості – це психологічні якості особистості, які формуються на етапі навчання та у процесі професійної діяльності. До таких психологічних якостей відносимо ті якості, без яких суб'єкт діяльності не може ефективно виконувати свої професійні обов'язки.

Таким чином, ми вважаємо, що перший етап обґрунтування теоретичних засад змісту та сутності професійної підготовки здійснено. Подальшим напрямом заплановано вирішення двокритеріального завдання та побудови розширеного процесу, структури та змісту професійної готовності.

Список використаної літератури

1. Сімко Р. Т. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки / Сімко Р. Т. // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка ; Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – Вип. 11. – С. 422-423.
2. Недбай М. П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис... канд. наук : 13.00.04 / Микола Павлович Недбай. – Хмельницький, 2009. – 300 с.
3. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання / Олександр Володимирович Торічний.– Хмельницький : Вид-во Національної академії ДПСУ, 2012.– 535 с.
4. Основи менеджменту : навч. посіб. / Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2003. – 553 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.